

XORIJIIY DAVLATLARDA DAVLAT-XUSUSIY SHERIKLIKNING ZAMONAVIY MODELLARI VA ULARNI O'ZBEKISTON IQTISODIYOTIDA QO'LLASH ISTIQBOLLARI

Xolmuxamedova Mehriyo Sa'dullo qizi

O'zbekiston Respublikasi

Bank-moliya akademiyasi 2-kurs tinglovchisi

E-mail: xolmuxamedovamehriyo@gmail.com

<https://doi.org/10.5281/zenodo.21872462>

Bugungi globallashuv sharoitida iqtisodiyotni barqaror rivojlantirish, zamonaviy infratuzilmani shakllantirish hamda davlat budjeti mablag'laridan samarali foydalanish barcha mamlakatlar oldida turgan muhim vazifalardan biri hisoblanadi. Aholi sonining o'sishi, urbanizatsiya jarayonlarining jadallashuvi va ijtimoiy xizmatlarga bo'lgan talabning ortishi davlatlardan transport, energetika, sog'liqni saqlash, ta'lim, ichimlik suvi va kommunal xizmatlar kabi strategik sohalarga katta miqdorda investitsiyalar yo'naltirishni talab etmoqda. Biroq ko'plab davlatlarda budjet imkoniyatlari barcha ehtiyojlarni to'liq qoplash uchun yetarli emas. Shu sababli davlat va xususiy sektor hamkorligini rivojlantirish, xususiy investitsiyalarni jalb qilish hamda zamonaviy boshqaruv tajribalaridan foydalanish zarurati tobora ortib bormoqda.

Davlat-xususiy sheriklik (DXSh) aynan mana shu ehtiyojlarni qondirishga xizmat qiluvchi samarali iqtisodiy mexanizmlardan biri hisoblanadi. Mazkur hamkorlik davlat organlari hamda xususiy investorlar o'rtasida uzoq muddatli shartnomalar asosida amalga oshirilib, infratuzilma obyektlarini qurish, moliyalashtirish, boshqarish va ulardan foydalanishni nazarda tutadi. Ushbu tizim orqali davlat strategik maqsadlarini amalga oshiradi, xususiy sektor esa investitsiya kiritish va xizmat ko'rsatish orqali iqtisodiy manfaat oladi. Natijada davlat budjeti yukining kamayishi, loyiha boshqaruvining samaradorligi oshishi va aholiga ko'rsatilayotgan xizmatlar sifati yaxshilanishiga erishiladi.

So'nggi o'n yilliklarda Buyuk Britaniya, Kanada, Avstraliya, Janubiy Koreya, Singapur va Turkiya davlatlari davlat-xususiy sheriklik mexanizmlaridan samarali foydalangan holda infratuzilma rivojlanishida sezilarli natijalarga erishgan. Ushbu mamlakatlar tajribasi davlat-xususiy sheriklikning muvaffaqiyati, avvalo, puxta huquqiy baza, samarali institutsional boshqaruv, shaffof tanlov tizimi hamda risklarni adolatli taqsimlash mexanizmlariga bog'liqligini ko'rsatmoqda.

Buyuk Britaniya davlat-xususiy sheriklikni amaliyotga joriy etgan yetakchi mamlakatlardan biri hisoblanadi. Mazkur mamlakatda 1990-yillardan boshlab Private Finance Initiative (PFI) modeli asosida minglab infratuzilmaviy loyihalar amalga oshirilgan. Ushbu model orqali maktablar, shifoxonalar, avtomobil yo'llari, temir yo'l infratuzilmalari va boshqa davlat obyektlari xususiy sektor ishtirokida barpo etildi. Dastlabki bosqichlarda mazkur model yuqori natijalar bergan bo'lsa-da, ayrim loyihalarda xarajatlarning oshib ketishi va uzoq muddatli moliyaviy majburiyatlarning ko'payishi sababli keyinchalik PF2 modeli ishlab chiqildi. Mazkur model davlat nazoratini kuchaytirish, shaffoflikni oshirish va investitsiya xavflarini muvozanatlashtirish imkonini berdi.

Kanada tajribasi bugungi kunda xalqaro ekspertlar tomonidan eng muvaffaqiyatli davlat-xususiy sheriklik tizimlaridan biri sifatida e'tirof etiladi. Xususan, Ontario provinsiyasida faoliyat yuritayotgan Infrastructure Ontario agentligi har bir loyiha bo'yicha iqtisodiy

samaradorlikni "Value for Money" tamoyili asosida baholaydi. Bunda davlat tomonidan amalga oshiriladigan loyiha xarajatlari xususiy sektor ishtirokidagi xarajatlar bilan taqqoslanadi va eng samarali variant tanlab olinadi. Ushbu yondashuv davlat mablag'larining oqilona sarflanishini ta'minlash bilan birga loyiha sifati va xizmat ko'rsatish darajasining oshishiga ham xizmat qilmoqda.

Avstraliya tajribasida davlat-xususiy sheriklik loyihalari uzoq muddatli strategik rejalashtirish asosida amalga oshiriladi. Har bir loyiha mustaqil ekspertiza, iqtisodiy samaradorlik tahlili va ijtimoiy ta'sirni baholash bosqichlaridan o'tadi. Risklar davlat va xususiy investor o'rtasida adolatli taqsimlanadi. Bunday yondashuv loyihalarni amalga oshirish davomida yuzaga keladigan moliyaviy xavflarni kamaytirish hamda investitsiyalar samaradorligini oshirishga xizmat qiladi.

Janubiy Koreya davlat-xususiy sheriklikni markazlashgan boshqaruv tizimi asosida rivojlantirgan mamlakatlardan biridir. Ushbu mamlakatda PIMAC markazi barcha loyihalarni ilmiy-uslubiy jihatdan baholaydi, ularning iqtisodiy samaradorligini tahlil qiladi hamda amalga oshirilishini monitoring qilib boradi. Natijada loyiha boshqaruvi sifatining oshishi, investorlar ishonchining mustahkamlanishi va davlat xarajatlarning optimallashtirishiga erishilgan.

Turkiyada Build-Operate-Transfer (BOT) modeli keng qo'llanilib, yirik aeroportlar, avtomobil yo'llari, ko'priklar va zamonaviy shifoxonalar aynan davlat-xususiy sheriklik asosida qurilgan. Ushbu tajriba davlat budjeti yukini kamaytirish bilan birga qisqa muddat ichida zamonaviy infratuzilmalarni barpo etish imkonini yaratgan.

O'zbekiston Respublikasida ham davlat-xususiy sheriklikni rivojlantirish bo'yicha keng ko'lamli islohotlar amalga oshirilmoqda. So'nggi yillarda qabul qilingan normativ-huquqiy hujjatlar, Davlat-xususiy sheriklik agentligi faoliyatining yo'lga qo'yilishi hamda xalqaro moliya institutlari bilan hamkorlikning kengayishi ushbu sohada yangi bosqichni boshlab berdi. Energetika, maktabgacha ta'lim, sog'liqni saqlash, ichimlik suvi ta'minoti va transport sohaslarida ko'plab loyihalar amalga oshirilmoqda. Bu esa mamlakatda investitsion muhitni yaxshilash, yangi ish o'rinlarini yaratish va iqtisodiy o'sishni ta'minlashga xizmat qilmoqda.

Xulosa qilib aytganda, xorijiy mamlakatlar tajribasi davlat-xususiy sheriklikning iqtisodiy taraqqiyot va infratuzilma rivojlanishidagi muhim o'rnini tasdiqlaydi. O'zbekiston uchun ushbu tajribalarni milliy sharoit va iqtisodiy islohotlar bilan uyg'unlashtirgan holda qo'llash investitsiyalar hajmini oshirish, davlat budjeti mablag'laridan samarali foydalanish hamda aholiga ko'rsatilayotgan xizmatlar sifatini yaxshilash imkonini beradi. Shu bois xalqaro tajribani chuqur o'rganish va uni milliy amaliyotga moslashtirish davlat-xususiy sheriklikni rivojlantirishning ustuvor yo'nalishlaridan biri bo'lib qoladi.

1-jadval

Xorijiy mamlakatlarda davlat-xususiy sheriklik modellarining qiyosiy tavsifi va O'zbekiston uchun moslashtirish imkoniyatlari

Mamlakat	Asosiy DXSh modeli	Qo'llaniladigan asosiy sohalar	Afzalliklari	O'zbekiston uchun moslashtirish imkoniyati
Buyuk Britaniya	PFI (Private Finance Initiative), PF2	Ta'lim, sog'liqni saqlash, transport	Shaffof shartnomalar, davlat nazorati kuchli	Loyiha monitoringini takomillashtirish va davlat nazoratini kuchaytirish

Kanada	AFP (Alternative Financing and Procurement)	Shifoxonalar, avtomobil yo'llari, maktablar	"Value for Money" baholash tizimi	Loyihalarning iqtisodiy samaradorligini baholash tizimini joriy etish
Avstraliya	PPP Framework	Energetika, transport, kommunal xizmatlar	Risklarni samarali taqsimlash	Risklarni boshqarish metodologiyasini ishlab chiqish
Janubiy Koreya	PIMAC modeli	Energetika, transport, suv xo'jaligi	Markazlashgan loyiha boshqaruvi	Mustaqil ekspertiza va monitoring markazini tashkil etish
Turkiya	BOT (Build–Operate–Transfer), BLT	Aeroportlar, shifoxonalar, avtomobil yo'llari	Xususiy investitsiyalarni keng jalb etish	Yirik infratuzilma loyihalarini DXSh asosida amalga oshirish
Singapur	Digital PPP Model	Raqamli infratuzilma, kommunal xizmatlar	Elektron monitoring va raqamlashtirish	Yagona elektron DXSh platformasini yaratish

Manba: Jahon banki (World Bank), Osiyo taraqqiyot banki (ADB), OECD, UNECE hamda O'zbekiston Respublikasi Iqtisodiyot va moliya vazirligi materiallari asosida muallif tomonidan tuzilgan.

Jadval ma'lumotlari shuni ko'rsatadiki, rivojlangan mamlakatlarda davlat-xususiy sheriklik loyihalarining muvaffaqiyati institutsional boshqaruvning samaradorligi, huquqiy bazaning barqarorligi va risklarni oqilona taqsimlash mexanizmlariga bog'liq. Kanada va Avstraliya tajribasi loyihalarning iqtisodiy samaradorligini baholashga alohida e'tibor qaratgan bo'lsa, Janubiy Koreya markazlashgan boshqaruv modeli orqali loyiha sifatini oshirishga erishgan. Turkiya esa BOT modeli yordamida transport va sog'liqni saqlash infratuzilmasiga yirik xususiy investitsiyalarni jalb qilgan. Mazkur tajribalarni O'zbekiston sharoitiga moslashtirish davlat-xususiy sheriklik loyihalarining samaradorligini oshirish, investitsiya jozibadorligini kuchaytirish va davlat budjeti mablag'laridan foydalanish samaradorligini yaxshilashga xizmat qiladi.

Adabiyotlar, References, Литературы:

1. O'zbekiston Respublikasining "Davlat-xususiy sheriklik to'g'risida"gi Qonuni. O'RQ-537-son, 2019.
2. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining davlat-xususiy sheriklikni rivojlantirishga oid farmon va qarorlari.
3. O'zbekiston Respublikasi Iqtisodiyot va moliya vazirligi. Davlat-xususiy sheriklik loyihalari bo'yicha rasmiy ma'lumotlar, 2025–2026.
4. PPP Development Agency of Uzbekistan. Annual Report, 2025.
5. World Bank. *Public-Private Partnerships Reference Guide*, Version 4.0. Washington D.C., 2023.
6. World Bank. *Country Partnership Framework for Uzbekistan*, 2022–2026.

7. Asian Development Bank. *Public-Private Partnership Monitor: Uzbekistan*, 2024.
8. OECD. *Principles for Public Governance of Public-Private Partnerships*. Paris, 2023.
9. UNECE. *Guidebook on Promoting Good Governance in PPPs*. Geneva, 2023.
10. IMF. *Uzbekistan: Selected Issues – Public Private Partnerships*. Washington D.C., 2025.
11. Yescombe, E. R. *Public-Private Partnerships: Principles of Policy and Finance*. Elsevier.
12. Grimsey, D., & Lewis, M. *Public Private Partnerships*. Edward Elgar Publishing.